



נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת השבוע ויקהל פרה תשפ"ה

תורה מן השמים, על איחוי ואיחוד השברים!
הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

"כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא!"

כר מכריזה המשנה במסכת סנהדרין ומסייגת: "וואלו שאין להם חלק לעולם הבא האומר ... אין תורה מן השמים" (פ"י מ"א).
בברייתא מובא שהיה נוסח של ברכות התורה, שכלל גם עקרון זה: "ברוך אתה ד' ... הנותן תורה מן השמים ... ברוך אתה ד' נותן התורה" (מסכת סופרים פרק יג ה"ו).

בגמרא שם הוסיפו "כִּי דָּבַר ד' בְּזֶה וְאֵת מִצְוָתוֹ הִפָּר (במדבר טו, לא) - זה האומר אין תורה מן השמים" (סנהדרין צט ע"א).
גם הרמב"ם פסק כך הלכה למעשה: "והאומרים אין תורה מן השמים ... אינם בכלל ישראל" (ממרים פ"ג ה"ב).
אם כך, מה כולל העיקרון של "תורה מן השמים"? ואיך הוא מתקשר לקריאת התורה בשבת הקרובה ולחג הפסח הבא עלינו לטובה?

לעיקרון זה השלכות חשובות על לימוד התורה וקיומה.

אם התורה מגיעה אלינו ממקור אלוהי, שהוא הבורא, שהוא איננו חלק מהבריאה-היקום - הוא טרנסצנדנטי, המסקנות הן:
א. לא נוכל למצוא טעם או הסבר הגיוני לכל ציווי שמופיע בתורה. הדוגמא הקלאסית היא מצוות פרה אדומה, שעליה נקרא במפטיר של השבת הקרובה. הימצאותן של מצוות חוקיות היא תוצאה הגיונית של קבלת תורה, שמקורה לא אנושי.
מבחינות מסוימות גם המדע המודרני הגיע למסקנה דומה, בניסיונותיו להבין את כללי הפיזיקה העוסקת בחלקיקיו של האטום, וכן בניסיון להבין את היקום בהיקפו העצום הכולל כל כך הרבה גלקסיות.

בלשון חכמי התורה נמצא את ההגדרה: "תכלית הידיעה לידע שאינך יודע". ובלשונם של המדענים עיקרון "אי הוודאות".
ב. כיוון שהעולם הנברא נמצא תחת ממשלת הזמן, שנע בכיוון אחד בלבד, אנו חייבים לחיות תוך התחשבות בגורם זה. לא ניתן להקדים את המאוחר וגם לא לאחר את המוקדם. לעומת זאת, בתורה בנביאים ובכתובים, שניתנו מן השמים (כל חלק לפי רמתו), סדר ההופעה של המאורעות בכתוב, איננו תלוי בסדר הזמנים בו הם הופיעו והתרחשו בפועל במציאות שלנו. לכן, הכלל "אין מוקדם ומאוחר בתורה" מופעל לעתים קרובות מאוד.

גם סיפור יציאת מצרים אינו מופיע בתורה בהתאמה לסדר הזמנים. נפנה את קוראינו הנאמנים לנושא שכבר עסקנו בו.
המאורע הראשון של הטלת השליחות על משה רבנו, מופיע בפרק ו של ספר שמות. הפגישה ליד הסנה שמופיעה בפרקים ג-ד, מאוחרת לפגישה המתוארת בפרק ו. צריך לקחת בחשבון כלל זה כשנספר את סיפור יציאת מצרים בליל הסדר.
ג. כיון שהתורה ירדה מן השמים, בפגישתה עם עולם החומר היא נשברה לרסיסים, ואוחדה מחדש רק בפועלם של אנשי כנסת הגדולה, שחתמו את התנ"ך.

הנביא ירמיהו התייחס לכך וז"ל: "הֲלוֹא כֹה דִּבַּרְתִּי פֶּאֶשׁ נֶאֱמַר ד' וְכַפֵּיטִישׁ יִפְצֹץ סֵלַע" (ירמיהו, כג כט).
בלימוד התורה שלנו אנו צריכים לאתר את כל החלקים שהתפזרו ולאחד אותם, כדי לקבל את התמונה השלמה. לכן, סיפור בנין המשכן מופיע בחמש פרשיות בחומש שמות, וגם בחומשים ויקרא ובמדבר. לימוד הנושא מתוך אחת ההופעות יתן לנו תמונה חלקית בלבד.

גם סיפור יציאת מצרים מופיע בארבעה חומשים, בשלושה שכבר הזכרנו וכן בחומש דברים. צריך להוסיף עליהם פרטים שניתן למצוא בספרי הנביאים כמו יואל, ובספרי הכתובים כמו תהילים. הסיפור השלם יתבאר רק מתוך עיסוק בכל המקורות.

גם זו דוגמא לכך שהדרך המומלצת היא דרך האחדות, שקושרת את כל חלקי העם, ומחברת את כל המקורות לשלמות. תורה מן השמים פירושו גם לאחד את החלקים השונים, שלפעמים רחוקים זה מזה.

נכוננו באחדותנו!

(לשיעורי הרב יוסף כרמל ביוטיוב)

לְעִי לְוִי זְשִׁמַּת

הרב ד"ר ג'רי האכבוים י"ח באדר ב' תשפ"ב	פרופ' ישראל אהרני י"ד בכסלו תשפ"ג	מר משה וסרצוג כ' בתשרי תשפ"א	הרב יהושע רוזן ט"ו באדר א' תשפ"ב	הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח	הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א
מר שמואל וגב' אסתר שמש י"ז בסיוון / כ' באב	הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א	הרב ראובן וחייה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	מר יצחק וגב' נעמי טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א / י"ד אדר ב' תשפ"ד	ר' שמואל וגב' רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א	ר' שמואל וגב' רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א
הרב אשר וגב' סוזן וסרטייל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף	ר' מאיר וגב' שרה ברכפלד (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	הרב שמואל כהן שבט תשפ"א	מר זליג וגב' שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן נלב"ע כ"א באדר א' תשע"ד	הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן נלב"ע כ"א באדר א' תשע"ד
ר' אליהו כרמל וגב' מלכה טויבע כרמל ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט	ר' אברהם ומרת גיטה קליין י"ח באייר / ד' באב	הרב יעקב (ג'רי) פרנקל ט' בטבת תשפ"ב	מר אלישע בן רבקה וגב' שושנה בת שרה	צפורה בת יונה דונייר ע"ה נלב"ע י"ב אדר א'	הרב נפתלי צבי יהודה בר אילן מנחם אב תשפ"ד

Eretz Hemdah

ארץ חמדה, ע"ר

רח' ברוריה 2, ירושלים 91080

www.ERETZHEMDAH.ORG טל: 02-5371485 info@eretzhemdah.org

חמדת השבת

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית "מורנו" מבית 'ארץ חמדה'

צירוף אנשים מקבוצות שונות לזימון

לפני מספר שבועות התחלנו לברר את משמעותו של הזימון. הצגנו מחלוקת אם הזימון הוא הכנה לברכת המזון בלבד, או שהוא נושא תוכן עצמאי. הצענו שלפי השיטות שהזימון נושא תוכן עצמאי תוכנו הוא הודיה לקב"ה על הנאת האכילה המשותפת.

סיימנו בדוגמא לדבר מדברי הרשב"א. הוא אומר שמי שענה לזימון עם שניים כבר אינו מסוגל להצטרף לזימון של שניים אחרים האוכלים על אותו השלחן. אך מי שאכל עם שניים וביד לא זימן עדיין רשאי להשלים עבורם את הזימון. הם יקיימו את מצוות הזימון בעזרתו, אך זימונו לא ייחשב זימון. מדוע? מפני שאחרי שהוא בירך על המזון, הוא אינו יכול להודות לקב"ה, בנפרד, על האכילה המשותפת. אך שני האחרים אכלו יחד עמו, ולכן מצידם הם עדיין יכולים להודות לקב"ה, בשיתופו, על האכילה המשותפת.

הרשב"א מתייחס למי שכבר בירך ברכת המזון. אך האם אדם רשאי לענות לזימון יותר מפעם אחת? במסכת ברכות (דף נ ע"א) רב הונא מתאר מציאות מחודשת בדיני זימון. רש"י מסביר את המקרה כך: שלוש קבוצות של שלושה אנשים יושבים בנפרד. שניים מכל קבוצה עוזב. כעת שלושת האחרים מתיישבים יחד, אחרי שסיימו לאכול אך לפני שבירכו ברכת המזון. רב הונא אומר שמהתיישבו יחד הם חייבים לזמן יחד, למרות שהם לא אכלו יחד! רב חסדא מדגיש שהדברים נכונים רק בתנאי שבמקור אכלו עם לפחות שני אנשים אחרים. רבא מוסיף שזה רק אם לא ענו לזימון קודם לכן. יש כאן חידוש עצום בחשיבה שלנו על זימון. דומה שאנו רגילים לחשוב שחובת הזימון חלה על שלושת האנשים שאכלו יחד, וכל עוד דווקא האנשים שאכלו יחד עדיין נמצאים יחד. מתברר שחובת הזימון חלה על כל אחד מהפרטים שאכל יחד עם האחרים, באופן פרטי. כלומר, בכדי שאפשר יהיה לזמן צריכים לעמוד בשני תנאים שונים: אכילה יחד עם לפחות שני אנשים נוספים; והשתתפות עם עוד שניים החייבים בזימון בשעת הברכה. אך אין הכרח שהאנשים איתם מזמנים יהיו האנשים איתם אוכלים. רבינו יהודה בעל התוספות מקשה על פירושו של רש"י שלפי ההסבר שלו רבא לא חידש דבר: וודאי שאחרי שהאדם בירך הוא אינו יכול להצטרף לזימון? לכן הוא מסביר מעט אחרת:

שלוש קבוצות של ארבעה אנשים. מכל קבוצה נפרד אדם. שלושת הללו יכולים לשבת יחד ולזמן. עד כה הדברים תואמים את דברי רש"י. רבינו יהודה מסביר שרבא אומר שאם קבוצת המקור תזמן, האדם שהיה מחובר לקבוצה זו הפסיד את הזימון. רבינו יהודה מבין שיש גבול לאוטונומיה והנפרדות של החברים שאכלו יחד. אמנם יש מקום לראות כל אחד מהם כחייב בזימון, וכך לצרף שלושה אנשים מקבוצות שונות לזימון אחד, אך זה רק מכוח קבוצת המקור, שהרי ברכת הזימון מודה על האכילה המשותפת של הקבוצה ההיא. אם קבוצת המקור כבר זימנה, הרי שהייתה הודאה על האכילה המשותפת של הקבוצה, ולכן היחיד אינו יכול להצטרף לזימון, גם אם הוא אישית לא זימן איתם. הרא"ש מקבל את שני הפסקים, ומבחין בין המקרים:

במקרה של רש"י, מי שענה לזימון כבר הודה לקב"ה בברכת הזימון, וגם אם יאכל עוד עם הקבוצה החדשה הוא לא ייספר לזימון. אך במקרה של רבינו יהודה הזימון של קבוצת הגרעין מפקיע את החובה הנוכחית שלהם בזימון. אך הם לא זימנו. לכן אם שלושתם יתיישבו וימשיכו לאכול, יהיו רשאים לזמן קבוצה עצמאית.

השולחן ערוך פוסק את הדברים למעשה, נצטט את לשונו:

שולחן ערוך אורח חיים סימן קצג סעיף ה

ג' שבאו מג' חבורות של שלש שלש בני אדם, ונתחברו אלו השלשה, אם זימנו עליהם במקומם כגון שהפסיקו כל אחד לשנים עד שאמרו הן, שוב אינם יכולים לזמן, אפילו אכלו אחר כך יחד וגמרו סעודתן; ואם לא זימנו עליהם במקומם, חייבים לזמן ואינם רשאים ליחלק, ואפילו לא אכלו אלו הג' ביחד משנתחברו

סעיף ו

שלש חבורות שהיו בכל אחת ארבעה, ופירש אחד מכל חבורה ונצטרפו לחבורה אחרת וזימנו הג' הנשארים, פרח זימון מינייהו כיון שחבריהם זימנו; וה"ה אם לא היו בכל חבורה אלא ג', והלך אחד מכל חבורה קודם זימון ונתחברו אלו הג' ובא א' לכל חבורה ונצטרף עם ב' הראשונים וזימנו יחד, פרח זימון מאלו הג' כיון שכבר זימנו חבורתם אף על פי שלא זימנו עמהם

מן הדברים שוב למדנו השלכות מפתיעות לכך שהזימון אינו רק מכין את המסובין לברכת המזון, אלא גם מהווה ברכת שבת והודאה לקב"ה על האכילה המשותפת. בעזרת ה' בפעם הבאה נתבונן בהשלכות נוספות לעניין זה.

ארץ חמדה – קישור לשיעורי "מורנו" ביוטיוב

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

מתפללים לרפואתם השלימה, בתוך שאר חולי עם ישראל:				
שמואל בן ברוריה	ניר רפאל בן רחל ברכה	חנה בת אוריה	טל שאול בן יפה	משה מרדכי בן זינה
אוראל בן דליה	רות צפורה בת חנה	ישי בן מרים	הילל בן תמר שפרה	מיכאל אלכסנדר אברהם בן שרה מלכה
מאירה בת אסתר	הילה צפנת בת שרה טובה	שלומית בת לאה	יאיר ידידיה בן מיכל בינה	משה בן רחל
שלמה בן שלומית	עובדיה בן אסתר מלכה	נעם בן שלומית	עודד בן חיה	משה בן אסתר חיה
ר' יצחק בן ברינדל גיטה	חיים מרדכי פרץ בן אסתר מילכה	רבקה בת שרה בלה	מינדה לאה בת ליפשה	

ארץ אגדה

הרב מרדכי הוכמן

'הבן החכם' ו'הבן הרשע' שבנפשי

במכילתא דרבי ישמעאל (בא - מסכתא דפסחא פרשה יח) מובא מדרש בענין ארבעה בנים, והוא מובא בסגנון דומה בהגדה של פסח, וז"ל המדרש בהגדה:
"כנגד ארבעה בנים דברה תורה, אחד 'חכם', ואחד 'רשע', ואחד 'תם', ואחד 'שאינו יודע לשאול'.
'חכם' מה הוא אומר: מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ד' אלקינו אתכם, אף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן.
'רשע' מה הוא אומר: מה העבדה הזאת לכם, לכם ולא לו, ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר, אף אתה הקהה את שניו ואמור לו בעבור זה עשה ד' לי בצאתי ממצרים, לי ולא לו, ואילו היה שם לא היה נגאל.
'תם' מה הוא אומר: מה זאת, ואמרת אלי בוחזק יד הוציאנו ד' ממצרים מבית עבדים.
'ושאינו יודע לשאול' את פתח לו, שנאמר 'והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ד' לי בצאתי ממצרים'
התשובות שניתנות בתורה לבן ה'תם' ולבן 'שאינו יודע לשאול' הן אכן התשובות שמצטט המדרש. אולם התשובות שניתנות בתורה לבן ה'רשע' ולבן ה'חכם' הן תשובות אחרות מאשר התשובות שכתובות כאן במדרש. ויש לברר את פשר השינוי הזה.

התשובה שבתורה לבן הרשע

וז"ל התורה ביחס לבן ה'רשע' (שמות יב, כא-כז):

"ויקרא משה לכל זקני ישראל ויאמר אליהם משכו וקחו לכם צאן למשפחתיכם ושחטו הפסח: ... והיה כי תבאו אל הארץ אשר יתן ד' לכם פאשר דבר ושמרתם את העבדה הזאת: והיה כי יאמרו אליכם בנים מה העבדה הזאת לכם: ואמרתם זבח פסח הוא לד' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקד העם וישתחוו:
התורה ציוותה וישמרתם את העבדה הזאת", וכוונתה שכאשר נגיע לארץ ישראל נקריב קרבן פסח ביום י"ד בניסן. מתוך שאלת הבנים "מה העבדה הזאת לכם" ניתן להבין שהם אינם רוצים ליטול חלק בעבודה הזאת, והם מותירים אותה "לכם" (לאבותיהם). אולם האבות מתעלמים מההתרסה והם עונים לבניהם. והם מספרים שבני ישראל שבמצרים היו בסיכון כמו המצרים. בני ישראל היו דומים במעשיהם למצרים הרשעים, ולכן גם בכורות בני ישראל היו בסיכון. אלא שבזכות מצוות שחיטת הפסח, חמל הקב"ה ודילג (פסח) על בתי בני ישראל, ובזכות זו ניצלו בכורות בני ישראל. כלומר, הקב"ה חפץ להציל גם את הרשעים שהיו במצרים, ובזכות האבות ששחטו את הפסח, ניצלו כל בכורות ישראל, ואפילו אם היו רשעים.
התשובה הזו שניתנת בארץ ישראל לבן הרשע המתירס מספרת סיפור היסטורי על מה שהיה במצרים. אך יש בה מסר גם לבן הרשע המתירס, והוא שבזכות האנשים הצדיקים שמקיימים את מצוות ד' ניצלים גם הבנים הרשעים (והוא בכללם)¹. לכאורה המסר שבתשובה שבתורה הוא הפוך מן המסר שבמדרש שבהגדה, שלפני אילו היה הבן הרשע במצרים הוא לא היה נגאל. לא מסתבר שהמדרש חולק על פשוטות דברי התורה. ומתבקש אם כן, שיהבן הרשע' שבמדרש אינו 'הבן הרשע' שבתורה, וכפי שיתבאר לקמן.

'הבן החכם' ו'הבן הרשע' שאצלי בנפש

מתבקש שלא כל 'ארבעת הבנים' שאליהם מתייחס המדרש הם אותם 'ארבעת הבנים' שמוזכרים בתורה. ניתן להבין שהבן 'התם' והבן 'שאינו יודע לשאול' הם אכן בנים כפשוטם, ולפיכך התשובות שניתנות להם במדרש הן גם התשובות שניתנות להם בתורה. אולם הבן 'החכם' והבן 'הרשע' שאליהם מתכוון המדרש אינם הבן 'החכם' והבן 'הרשע' שבתורה, ולפיכך התשובות שניתנות להם הם תשובות שונות מאלו שניתנות להם בתורה. הבן 'החכם' והבן 'הרשע' שמדרש הם מצבים בנפש האדם, פעמים שאדם מרגיש בעצמו שהוא 'בן חכם' או לחילופין שהוא מרגיש שהוא 'בן רשע', ואז התשובות שהוא צריך לתת לעצמו הן התשובות שנותן המדרש. עקרון דומה כבר נמצא בשפת אמת² אלא שהוא כתב שכל ארבעת הבנים הם מצבים בנפש האדם. ואילו במאמר זה נבאר, שדווקא במקום שהמדרש נותן תשובות אחרות מהתשובות שבתורה, מוכרחים לומר שהמדרש מתכוון כאן למצבי נפש פנימיים.

אל תהי צדיק הרבה... אל תרשע הרבה

בספר קהלת (ז, טז-יח) נאמר:

"אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר למה תשומם: אל תרשע הרבה ואל תהי סכל למה תמות בלא עתה: טוב אשר תאחז בזה וגם מזה אל תנח את ידך כי ירא אלהים יצא את בלם:
וודאי שאין כוונת קהלת להתיר לאדם להרשע קצת בדבר שברור שהוא עבירה, כוונתו היא שאדם צריך להכיר את כוחותיו ולבחור לעצמו את דרך האמצע בהשתדלות בתורה ובמצוות. ולכן עליו להשתדל להיות צדיק וחכם במידה הנכונה ולא מעבר לכוחותיו. אמנם יתכן שאדם ינהג בזהירות יתר, ומרוב פחד שמא ישתדל יותר מדאי ועלולה להתפתח אצלו דחייה כלפי עיסוק בתורה ובמצוות, הוא מקל לעצמו ועושה רק את הדברים שהם הכרחיים מעיקר הדין, ועל כך הזהיר קהלת: "אל תרשע הרבה ואל תהי סכל למה תמות בלא עתה". כלומר, סלחנות יתר עלולה להביא לעצלות שאחריה עלולה להגיע למיתה.
אל ה'רשע' הזה מכוון המדרש שבאגדה. מדובר באדם שרוצה לקיים את מצוות הפסח, אך מתרוצצת בקרבו המחשבה להסתפק בעשיית חובתו מעיקר הדין, ומתרוצצת בקרבו התמיהה על חומרות שהוסיפו חכמים במצוות קרבן הפסח. ובלבו הוא תמה עליהם "מה העבדה הזאת לכם". והמדרש אומר שהוא צריך אז לפנות אל 'הרשע שבתוכו' ולומר לו דברי כיבושין, שהם: "רשע מה הוא אומר: מה העבדה הזאת לכם, לכם ולא לו, ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר, אף אתה הקהה את שניו ואמור לו בעבור זה עשה ד' לי בצאתי ממצרים, לי ולא לו, ואילו היה שם לא היה נגאל."

וודאי שלפעמים צריך אדם להתיר לעצמו 'להרשע' ולהמעט בהשתדלות בעיסוק בתורה ובמצוות כדי שלא יתמוטט, וכמאמר קהלת "למה תשומם". אולם קהלת ממשיך ומזהיר "אל תרשע הרבה ואל תהי סכל למה תמות בלא עתיד". כלומר, סלחנות יתר עלולה להביא לעצלות שאחריה עלולה להגיע למיתה. ואל הסלחנות העצמית הזו מכוונת התשובה ל'בן הרשע' שבמדרש.

הבן החכם

וז"ל התורה בענין הבן ה'חכם' (דברים ו, כ-כה):

"כִּי יִשְׁאַלְךָ בֶּנְךָ מָחָר לֵאמֹר מָה הָעֲדָת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה ד' אֱלֹהֵינוּ אֲתָכֶם: וְאָמַרְתָּ לִבְנֶךָ עֲבָדִים הָיינוּ לַפָּרֶעָה בְּמִצְרַיִם וַיֹּצִיאֵנוּ ד' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה: וַיֹּתֶן ד' אוֹתוֹת וּמִפְתֵּי־גְדָלִים וְרָעִים בְּמִצְרַיִם בְּפָרֶעָה וּבְכָל בֵּיתוֹ לְעֵינֵינוּ: וְאֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הָבִיא אֶתָּנוּ לָתֵת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם: וַיִּצְוֵנוּ ד' לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לִירְאָה אֶת ד' אֱלֹקֵינוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל הַיָּמִים לְחַיֵּינוּ כִּהְיֶה הַזֶּה: וַיִּצְדָּקָה תְהִיָּה לָנוּ כִּי נִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִפְנֵי ד' אֱלֹקֵינוּ כְּאֲשֶׁר צִוָּנוּ:

הבן החכם, מקבל עליו את מרות הבורא וכולל עצמו עם שאר ישראל ואומר: "אֲשֶׁר צִוָּה ד' אֱלֹהֵינוּ...". הרמב"ן ביאר שם ששאלת הבן החכם אינה קשורה לפסח והוא שואל באופן כללי "מה העדות והחוקים והמשפטים...". הוא יודע שאבותיו קיבלו מהבורא את החוקים האלו ולכן הוא אמר "אֲשֶׁר צִוָּה ד' אֱלֹקֵינוּ אֲתָכֶם". הבן הזה מכיר בכך שיש מצוות שהן בגדר 'עדות' ליציאת מצרים ולנפלאות כגון המצה והסוכה והפסח והשבת, ויש בגדר 'חוקים' שטעמם נעלם מאיתנו, ויש 'משפטים' שהם דיני עונשים (רמב"ן שם). שאלתו היא מדוע מוטל עול המצוות דווקא על עם ישראל (אבן עזרא), ותשובת האב מתאימה לשאלה, והיא מסבירה את חובת הכרת הטוב ואת כדאיות שמירת המצוות. והאב מזכיר את סיפור יציאת מצרים ואת הניסים שהיו לישראל, בתור סיבה לחובת הכרת הטוב לבורא.

כאשר חז"ל אומרים שהתשובה לבן החכם היא: "אף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן", אין כוונתם להביא תשובה חילונית לתשובה שמוזכרת בתורה. חז"ל נוטלים את לשון שאלת הבן "מה העדות והחוקים והמשפטים...", ומשתמשים בה למטרה שונה. בתורה שימשה לשון זו את הבן החכם כדי לברר את הסיבה הכללית לשמירת המצוות, ואילו חז"ל משתמשים בה בתור שאלה של 'בן חכם' אחר, ששואל מה הן המצוות המיוחדות של פסח וחג המצות.

'הבן החכם' הזה הוא קול פנימי שמעורר את האדם לעסוק כעת בליל הסדר בלימוד כל הלכות הפסח עד הבוקר, וכפי שמצאנו דרישה שכזו בתוספתא (פסחים ליברמן י, א): "חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח כל הלילה אפילו בינו לבין בנו אפילו בינו לבין עצמו אפילו בינו לבין תלמידו".

ובתור תשובה מציע המדרש לומר לו "כהלכות הפסח", ומביא את ההלכה מדברי חכמים "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן". במכילתא כתוב במפורש שיש לפתוח בהלכה זו: "אף אתה פתח לו בהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן". ומשמע שצריך לפתוח דווקא בהלכה זו. וגם בתוספתא (שם) מובאת ההלכה הזו בצמוד לדרישה לעסוק בהלכות הפסח עד הבוקר, וכך כתוב שם: "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כגון אגוזין תמרים וקליות, חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח כל הלילה אפילו בינו לבין בנו אפילו בינו לבין עצמו אפילו בינו לבין תלמידו".

התוספתא מסבירה שמשמעות ההלכה שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן היא שלאחר אכילת קרבן הפסח אסור לאכול אגוזים ותמרים וכדו'. הסבר זה מבאר גם מדוע בחר המדרש בהלכה זו בתור תשובה ל'בן החכם'. כאמור לעיל, הבן החכם שבאגדה ובמדרש הוא 'קול פנימי' שמעורר את האדם לעסוק בליל הסדר בהכרת כל הלכות הפסח, ודורש ממנו להישאר עד ולעסוק בהן כל הלילה עד הבוקר. אמנם על פי כוחותיו הוא מכיר שלא יוכל להישאר עד אלא אם יאכל מדי פעם מעט אגוזים וכדו'. ולכן צריך להקדים ולפתוח לקול הפנימי הזה בהלכה ש"אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן". כלומר, עליו לקבל עליו את האיסור הזה למרות שהוא ימנע ממנו ללמוד ולהחכים במשך כל הלילה. וכמאמר קהלת "וְאֵל תִּתְחַפֵּס יוֹתֵר - לָמָּה תִּשְׁוֹמֵם". גם אם המטרה שלך היא טובה ואתה רוצה להיות ער ולמוד כל הלילה, אל תתחכם יותר מגדולי ישראל שאסרו לאכול אחר קרבן הפסח.

¹ ואמנם הגנה זו מועילה באופן זמני כמובא ב'מדרש אגדה' (בובר, שמות כ, יב): "רשע בן צדיק" - נותנים לו בעולם הזה ולא לעולם הבא". אך בכל אופן בענייני העולם הזה, המצוות שמקיים האב מגינות גם על הבן הרשע המתריס. ועיקרון זה נכון גם באנשים שאינם קשורים בקשר משפחתי, שזכות הצדיק מועילה גם לרשעים שבסביבתו כמו הבריונים שהיו בשכונתו של רבי זירא (סנהדרין דף לו, א).

² וז"ל שפת אמת (ויקרא פסח שנה תרלד): "ושאלות הללו יש בכל איש ישראל. מצד חקירות השכל שעיי"ז היצחק" מהרהר אחר החוקים ועל זה צריך להיות התשובה מוכן בלב האדם כי לעשות רצון השי"ת יש מזה יותר טעם ושמחה מהבנת טעם המצוה. וזה אין מפטירין כו'. שטעם מצוה של מצה אף שאין בו טעם. מתוק לו יותר ממטעמים. והרשע פורק עול ממש. מה העבודה. ואומרו לכם פ"י מה כוחו של בוי"ד לעבוד להשי"ת. ועיי"ז מהרהר אחר השגחה עליונה כמ"ש בספרים. והתשובה. בעבור זה. פ"י עיי"ז שהוא בוי"ד ואין לו שכל כראוי חשוב לפניו ית' עבודתו יותר ממלאכי עליון. ושאלת התם עיי"ז התמימות כשהקב"ה נותן איזה הארה בחסדו בא האדם לידי התנשאות באומרו מה זאת. וצריך לידע שהוא רק בחסד עליון. וזה התשובה בחזק יד כו' בלי זכיות האדם. ושאינו יודע לשאול הוא בגלות המר שא"י כלל איך לפתוח הלב ועיי"ז נאמר את פתח לו. ועיי"ז נותנים השבח. שגאולת מצרים הי' בכל הד' מיני גליות בכלל ובפרט שנמצא בחי' אלו בכל אחד מישראל. ונק' בנים שבאמת נגמר הבנין עיי"ז החקירות הללו בלב האדם כשזוכה לבוא לדרך האמת ולצאת מהבלי עולם הזה וענייניהם:"

לע"נ אמו"ר רחל בת ר' בנימין בונים ע"ה

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

לע"נ שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלב"ע סיון תשע"ט	לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג	לע"נ גב' לורין הופמן ז"ל	לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלב"ע ז' בתשרי תשע"ה	לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלב"ע כ"ד בחשוון תשע"ח
---	---	--	--	---

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת היי"ד

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ב)

Kinshasa, Zaire

קינשסה, זאיר
ניסן תשנ"א

הריגת "זבוב המלריה" בשבת

שאלה

האם מותר לקטול בשבת "זבוב המלריה"? היתוש נפוץ כאן מאוד ובעקיצתו נגרמת ומועברת המחלה. (יצוין שבכל עקיצה יש משום סכנת מוות, ולא כל יתוש בהכרח נושא את ה"מלריה", אך אפשר ואפשר שעקיצתו של יתוש זה תגרום למחלה ולמוות).

תשובה

קטילת הזבוב היא מלאכה שאינה צריכה לגופה, לכן מותר לקטול אותו משום צערא בעלמא. ואפילו לרמב"ם שמלאכה שאין צריכה לגופה חייב, הרי כאן, מכיון שיש לפחות ספק פיקוח נפש "ברצים אחריו" מותר לקטלו¹.

¹ שו"ע (אורח חיים סי' שטז, י) וב"משנה ברורה" (סי' קמו).

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

ארץ חמדה – קישור לשו"ת במראה הבזק באתר
info@eretzhemdah.org ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך:

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה".

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח ובירור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.

זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

הוצאת ישראלי
מנטרה וספריה
ביתר אילן
על פי ההנחיה
המיתולוגית
8
לרכישה